

УДК 377.031

М. І. АЛЕКСЄЄВА

канд. пед. наук, доц.,

І. В. БЕЗУГЛА

ст. викладач

Харківський національний економічний університет імені С. Кузнеця,
м. Харків

КОМУНІКАТИВНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ КОМПОНЕНТ ФОРМУВАННЯ ДОСВІДУ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Сучасна українська педагогічна наука спрямована на реформування освітньої системи, що є наслідком процесів всесвітньої глобалізації. У цьому контексті компетентність у сфері міжкультурної комунікації стає невід'ємною складовою професійної майстерності сучасного кваліфікованого робітника у будь-якій галузі діяльності людини. Формування такої компетентності набуває особливого значення у процесі викладання іноземних мов.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, комунікативна культура, мовленнєва діяльність, компетентність.

Вступ. Термін «міжкультурне спілкування» з'явився відносно недавно і означає, що учасники спілкування представляють різні культури й усвідомлюють існування інших культур та їх відмінностей. Під міжкультурною комунікацією слід розуміти не тільки міжнародну комунікацію, але й комунікацію в діловій культурі, яка виникає в результаті того, що кожна організація має специфічні правила і норми своєї корпоративної культури, ігнорування яких представниками різних підприємств може призвести до непорозуміння. **Актуальною проблемою** сьогодення у контексті якості вищої освіти залишається міжкультурна комунікація, що сприяє формуванню професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців. Серед зарубіжних та українських дослідників, що розглядали проблему міжкультурного спілкування, заслуговують на увагу праці З. Гасанова В. Заслуженюк, С. Кучеряна, В. Мірошниченка, О. Жорнової, С. Нієто, Т. Рюлькера та ін.

Коли люди стають учасниками будь-якого виду міжкультурних контактів, вони взаємодіють з представниками інших культур, які найчастіше істотно відрізняються один від одного. Такі показники, як: відмінність в мові, національна кухня, одяг, норми громадської поведінки, ставлення до роботи, що виконується, національні традиції часто роблять ці контакти важкими і навіть неможливими. Однак це лише можна назвати приватними проблемами міжкультурних контактів. Головне, що являється причинами їх невдач лежить за межами очевидних відмінностей, а саме у відмінностях у світогляді, тобто іншому відношенні до світу та ставленні до інших людей. Заважає успішному вирішенню проблеми лише одна основна перешкода, полягає вона в тому, що інші культури сприймаються через призму своєї культури, отже всі спостереження та висновки обмежені її рамками. Як ми бачимо, ефективна міжкультурна комунікація не може виникнути сама по собі, їй необхідно цілеспрямовано вчитися [1].

Одже, студент, насамперед, має оволодіти вміннями діалогічної взаємодії в процесі навчання комунікативного спілкування. Але, як ми знаємо, студенти, особливо перших курсів, не завжди спроможні побудувати власну взаємодію з іншими учасниками навчально-виховного процесу, під час використання діалогу як форми спілкування, навчання і засіба творчого розвитку всіх учасників спілкування, або під час роботи в парах та круглого столу. Комунікативна культура, в якій ми вважаємо за доцільне виділити два компоненти:

культури мовлення і культури спілкування, сприяє успішному спілкуванню учасників навчально-виховного процесу, а також позбавляє від сором'язливості і боязкості. Культура мовлення поєднує мовні та мовленнєві навички, які необхідні студентам для комунікативної взаємодії з іншими людьми. Культура спілкування – це сукупність якостей, які дозволяють людині досягти своєї мети в ході комунікації та діалогічної взаємодії. Саме культура мовлення та культура спілкування дозволить зміцнити і розвинути багато корисних життєвих навичок.

Під час круглого столу та у процесі комунікативного спілкування, а саме при діалогічній взаємодії створюється спільний для суб'єктів комунікативний простір, при створенні якого відкриваються нові горизонти самовдосконалення, накопичуються комунікативні вміння, як узагальнений досвід людства в комунікативній діяльності, які відіграють домінуючу роль у формуванні спеціаліста будь-якого профілю та будь-якої спеціальності.

Відомо, що впровадження у навчально-виховний процес гейміфікованих та імітаційних технологій, що базуються на креативному, ігровому аспектах, особово-зорієнтованому та комунікативному підходах, безпосередньо сприяє ефективній взаємодії педагога і студента та наближає когнітивні процеси до умов безпосереднього пізнання. У цьому випадку йдеться про використання дидактичних, рольових, ділових, імітаційних ігор та системи тренінгів, що мають на меті внести новий струмінь до навчання іноземним мовам, використовувати активні методи навчання, розвинути ініціативність і самостійність студентів в здійсненні спілкування на мові, що вивчається, розширити кругозір при рішенні різноманітних пізнавальних завдань [4].

Тобто сутність імітаційного методу в створенні викладачем фіктивних рамок діяльності і заповнення їх студентською групою. Збираючи необхідний матеріал і програючи різні ситуації з використанням спеціальних розроблених викладачем завдань, студенти заповнюють рамки поданого сценарію-фрейму: виникають вигадані люди з їх неіснуючими відносинами і проблемами, які студенти будують і намагаються вирішити. Те, що відбувається носить фіктивний характер, студенти симулюють реальність, але, оскільки придумане може мати місце в житті, виникає відчуття «майже реальної ситуації», ситуації, наближеної до дійсності. Студенти переносяться в природне, майже автентичне середовище. Здійснюється перехід від «ілюзії реалій» до «реальності ілюзій» [7].

Слід зазначити, що проблемні ситуації, є узагальненим досвідом міжкультурного спілкування всіх учасників процесу міжкультурного навчання. При розв'язанні ситуації студент не тільки використовує отримані знання, але й виявляє свої особисті якості, зокрема вміння працювати в групі, а також демонструє рівень бачення ситуації. Активність роботи кожного студента залежить від багатьох факторів, основними з яких є кількісний і якісний склад учасників, організаційна структура підгрупи, її розміщення, загальна організація роботи з ситуацією, організація обговорення результатів, підведення підсумків.

В якості прикладу, що ілюструє застосування ігрового та імітаційного методу, студентам пропонується уявити ситуацію, споріднену з прочитаним текстом, але побудовану на власному досвіді. Деякі студенти мають описати ситуацію, в якій вони є головними героями, але вони, на відміну від книжних, зазнали інших життєвих обставин. Інші студенти – це уявлювані герої тексту. Якщо це детективна історія або розгляд лексичної теми «Crimes», метою цього завдання є довести провину або невинність убивці, покладаючись на факти з тексту. Дія відбувається в наші часи. Така рольова гра, яка призначена розвивати здатність студентів діяти у сучасному соціально-побутовому контексті, має бути засобом актуалізації, застосування і закріплення знань.

Особливістю формування досвіду міжкультурної комунікації є впровадження ділових ігор у навчання ділової іноземної мови. Використання ділових ігор формує досвід вирішення певних професійних завдань за спеціальністю, ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців, та передбачає удосконалення їх комунікативної іншомовної компетентності. Відтак, маємо

запропонувати студентам виконати маркетингові дослідження, що включають опитування дослідницької групи потенційних покупців з подальшою презентацією товару (тема «Marketing and advertising»); аукціони; моделювання покупки акцій на фондовому ринку (тема «Stock exchange»), або інтерв'ювання потенційних кандидатів на посаду (тема «Recruitment»).

Маємо зазначити, що у зв'язку з підвищенням зацікавленості студентів у використанні технічних засобів у повсякденному житті (мобільні технології тощо) можна впроваджувати поєднання практики діалогової форми спілкування та зйомки відеороликів. Викладач, таким чином, надає активну лексику з певної теми, та студентам пропонується змодельовати ситуацію використання наданої лексики в житті, скласти діалоги в певному контексті та зробити короткий фільм.

У свою чергу, текст також може бути однією з форм безпосереднього мовленнєвого повідомлення. Тексти, відображаючи деякий фрагмент реальної дійсності, разом з цим відтворюють особливості національної культури. Значення текстів для суспільства полягає у тому, що текст є «засобом комунікації, свого роду каналом передачі соціального досвіду» [6], за допомогою якого людина може набути міжкультурну компетентність.

Слід наголосити, що на основі текстів людина може «спілкуватися» з іншою людиною – його автором і таким чином пізнати особливості інших культур і епох, а зіставляючи їх з контекстом сучасності, – породжувати новий зміст. Отже, текст є відкритою культурно-інформаційною системою, в якій зберігається культурний досвід інших людей; розуміння тексту передбачає знання історико-культурного контексту. З такої точки зору, культура – це життя людини, її духовний світ, відокремлений від неї у твір і здатний існувати після неї [3].

Формування мовленнєвої культури передбачає формування в студентів необхідних знань, умінь та навичок щодо збагачення мови й активного використання мовних засобів у різних сферах діяльності. Сьогодні для мовлення студентів характерна недостатня грамотність та лексична бідність. Сучасним студентам бракує також ввічливості, чемності, умінь слухати співрозмовника, умінь з гідністю вийти зі складної ситуації [2].

Рівень мовленнєвої культури людини залежить від її обізнаності з національним мистецтвом, з історією культури свого народу. Отримуючи вищу освіту, студенти повинні підвищувати свій інтелектуальний і загальнокультурний рівень, демонструвати якості соціальної особистості. Уміння реалізовувати в різних ситуаціях професійного спілкування свою комунікативно-мовленнєву компетенцію – одна з найважливіших якостей освіченої людини. Мовленнєва культура фахівця формується через багатство словника, досконале володіння способами поєднання слів у речення, умінь розрізняти нейтральні й стилістично марковані мовні одиниці, уникнення стильового та експресивного дисонансу, характеризується фонетико-інтонаційною виразністю. Продемонструємо описані теоретичні положення на конкретному прикладі з власної викладацької діяльності. Студентам I курсу 103 спеціальності («Міжнародна економіка») було запропоновано для обговорення ситуація з організації спільного підприємства між японською та британською фірмами. Для оцінювання навчальної діяльності було вироблено такі критерії:

Для ефективного процесу спілкування, необхідні комунікативна компетенція, яка охоплює механізми, прийоми і стратегії. Вимоги до комунікативної компетенції в умовах міжкультурного спілкування вищі, ніж в середині своєї культури, оскільки необхідно розуміти не тільки закономірності людського спілкування, а ще й враховувати велику кількість культурних відмінностей, відчувати навіть незначні зміни в комунікативній ситуації і поведінці співрозмовника. Комунікант завжди має виходити з того, що він чогось може не знати, допускати можливість власних помилок і бути готовим визнати та виправити їх. В таких ситуаціях визначну роль відіграє інтуїція і емпатія.

Комунікативна активність, що виявляється у ступені участі в спілкуванні. Продуктивна активність людини в міжкультурній комунікації характеризується такими вміннями:

- правильно витримувати співвідношення говоріння і слухання в залежності від ситуації і культурних норм,
- спрямувати розмову у необхідному руслі,
- змінювати комунікативну роль під час розмови,
- застосовувати техніку ведення міжкультурної комунікації (початок, кінець розмови, зміна теми тощо),
- розуміти і правильно інтерпретувати сигнали співрозмовника стосовно самого процесу міжкультурної комунікації (наприклад, сигнали про бажання завершення розмови, прийнятні у даній культурі)

Доречність під час міжкультурної комунікації означає адекватний вибір:

- теми розмови;
- комунікативного стилю;
- комунікативної хист (вербальних, невербальних, паравербальних, екстралінгвістичних);
- мовленнєвих стратегій.

Динамічність, що характеризує ступінь пристосування співрозмовників одне до одного з метою досягнення порозуміння. Для цього необхідні такі якості:

- емпатія (здатність до співпереживання, розпізнавання сигналів зворотного зв'язку, відчуття настрою співрозмовника, бачення його утруднень, проблем, завдань тощо);
- здатність пристосовуватися до ситуації МКК, індивідуальних особливостей комуніканта, його комунікативного стилю, соціального статусу тощо;
- гнучкість (вміння переключати тему розмови, вибирати адекватні засоби комунікації, стратегії розмови);
- висока ступінь готовності до коригування власної комунікативної поведінки.

Навчальна діяльність була організована у формі дискусії. Групу було поділено на дві команди. Студенти однієї команди були представниками англійської філії, а інші відстоювали інтереси японської компанії.

Результати дослідження подані у наступній таблиці.

№	Прізвище студента	Показники комунікативної компетентності					
		1 курс 103 А	Комунікативна активність	Доречність	Динаміка	Гнучкість	Мовленнєвий хист
1	Кужель А.	2	1	0	0	2	5
2	Омельченко Є.	1	1	1	1	1	5
3	Некрасов Д.	0	0	0	0	1	1
4	Подсевалова А.	2	2	2	2	2	10
5	Плиш І.	Н					
6	Тарусина О.	1	1	1	1	2	6
7	Шамли К.	1	0	0	0	1	2

Виставлені бали від «0» до «2» показують рівень активності, що виявляється у ступені участі в спілкуванні: «0» – низький рівень активності, «1» – середній, «2» – високий.

Результати дослідження показують середній рівень комунікативної компетентності студентів. В процесі викладання міжкультурної комунікації треба поставити за мету впровадити нові методи підвищення показників комунікативної компетентності. Але взагалі, використання ділових ігор та круглих столів у процесі викладання забезпечує підвищення пізнавальної активності студентів, розглядає їх комунікативні можливості, сприяє їх комунікативним навичкам та вмінням, а також їх мотивації, дає стимул до самостійної роботи над мовою і сприяє вирішенню задач виховання.

Отже, основна функція мови – засіб спілкування. На базі цієї функції здійснюється функція впливу, функція повідомлення, функція формування й вираження думки. Усі ці функції соціальні, як власне і сама мова соціальна за своєю сутністю. Уплив мови на суспільство посилюється разом із розвитком самого суспільства і зростає відповідно до розвитку виробництва, техніки, науки, культури, держави. Через мову здійснюється процес освіти й виховання членів суспільства, розвитку літератури, науки й культури. Чистота мовлення вимагає уникати вульгарних і лайливих слів, що не відповідають нормам літературної мови й людської поведінки і які, як не прикро, досить часто можна почути серед студентів.

Для реалізації позанавчальної форми діяльності можуть використовуватися найрізноманітніші методи роботи, зокрема традиційні лекції, курси, а також творчі зустрічі, яким надається відповідне спрямування. Доцільним є проведення диспутів, заходів змагального характеру, творчих зустрічей з відомими письменниками, філологами. Участь у роботі дає можливість отримати безпосередній мовленнєвий досвід та стає поштовхом для збагачення мовленнєвих засобів. Не менш важливим є постійне звернення до літературних класичних надбань. Вивчення поезій та художніх творів вітчизняних митців збагачує мову, робить її живою, співучою [5].

Висновки. Міжкультурне спілкування вимагає нової особистості, здатної вирішувати завдання глобалізованого світу. Формування такої особистості є завданням наших вузів і в першу чергу кафедр іноземних мов, міжкультурного спілкування, перекладу та ін., тому що саме мова сприяє становленню особистості. Процес навчання направлений на пізнання глобального характеру культури, національної культури та культур країни, що вивчається. З тих пір, як з'явилося культурне та естетичне різноманіття, багато людей прагнули зрозуміти чужі культури, знайти відмінності і схожості між ними, і зокрема зі своєю культурою. Інші не вважають можливим визнати існування чужих культур і зі зневагою ставляться до їхніх представників, що часто призводить до невдач у міжкультурному спілкуванні. Отже, формування комунікативної культури та мовленнєвої діяльності допомагає усуненню деяких проблем міжкультурної комунікації.

Список використаної літератури

1. Абрамович Г. В. Суть іншомовної компетентності як мети та результату професійної технічної освіти // Наукові записки. Серія: Психолого-педагогічні науки. Ніжин: Видавництво НДУ ім. Миколи Гоголя, 2011. – 258 с.
2. Бабич Н. Основи культури мовлення / Н. Бабич. – Львів: Світ, 1990. – 232 с.
3. Библер В. С. Нравственность. Культура. Современность. (Философские размышления о жизненных проблемах) / В. С. Библер. – М. : Знание, 1990. – 64 с.
4. Богатирьова Г.А. Формування комунікативної культури студентів: навч.-метод. посіб; Криворіз. держ. пед. ун-т. – Кривий Ріг, 2006. – 120 с.
5. Ткач Л. М. Активні методи розвитку комунікативних навичок у студентів вищих технічних навчальних закладів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін / Л. М. Ткач, І. В. Рибалко // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство. – 2010. – С. 342-348.
6. Текст как явление культуры. – Новосибирск: Изд-во Акад. наук, 1989. – 195 с.
7. Yaiche, Francis. Les simulations globales: mode d'emploi. – Vanves: Hachette FLE, 1996. – 189 p.

Стаття надійшла до редакції 23.03.2018

Коммуникативно-деятельностный компонент формирования МКК

Современная украинская педагогическая наука направлена на реформирование системы образования, что является следствием процессов всемирной глобализации. В этом контексте компетентность в сфере межкультурной коммуникации становится неотъемлемой составляющей профессионального мастерства современного квалифицированного работника в любой сфере деятельности. Формирование такой компетентности приобретает особое значение в процессе преподавания иностранных языков.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, коммуникативная культура, речевая деятельность, компетентность.

M. Aleksieieva, I. Bezugla

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

Component of communicative activity in the process of cross-cultural communication.

Modern Ukrainian pedagogics is directed on reformation of educational system, which is the consequence of processes of world globalization. In this context competence in sphere of cross-cultural communication becomes an essential part of professionalism. The formation of such competence gets special meaning in process of teaching of foreign languages.

The communicative culture, in which we want to highlight two components: the culture of speech and the culture of communication, contributes to the participants' successful communication of the educational process. The first combines language and speech skills that students need for communicative interaction with other people. The second is the culture of communication - a set of qualities that allows a person to achieve his goal.

Cross-cultural communication requires a new personality to be capable in solving the tasks of the globalized world. The formation of such a person is the task of our universities and, on the first place, departments of foreign languages, cross-cultural communication, translation, etc., because this language contributes to the formation of the individual. The learning process is aimed at understanding the global nature of culture, national culture and cultures of the country being studied. Since the emergence of cultural and aesthetic diversity, many people have sought to understand other cultures, to find differences and similarities between them, and in particular with their culture in the course of communication and dialogue interaction.

Key words: cross-cultural competence, communicative culture, speaking activity, competence.